PRINTED BOOK

विषय- अज्ञात

पेज - 9

22

THE VEDIC PATH

Quarterly Journal of Vedic, Indological
and Scientific Research
Gurukula Kangri Vishwavidyalaya,
HARDWAR

To,

If not delivered, please return to :

Dr. R. L. Varshney
Editor, Vedic Path
'Dreamland'
P. O. Gurukula Kangri-249 404
HARDWAR, U. P., INDiA.

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

(1)

येत् पचेत्कु पलान्यष्टौ मंर्मैक्षते भांडे निधापयेत् स
मं तत्तो द्रवं क्षित्वा पचेज्ज्ञात रसं तत्र इक्षुरसः त्वेत
त्व यं ततिका सस्वा सगला सवा न्८ वृषलो तास
यः लो तत्वू णि त्रिक टंके त्रि फलान्वय वास नंवि
उ गंवि त्र कं मु स्ता वतुः संरक्षा पलं पयकू १ चूर्णि
कृ त्य ततः दौ द्रंव तु बष्टि पलं दि येत् दद्यादू
उ तुलां त त्रजल द्रो णा दू यं तत्वार घृत भांडे विनि
क्षि प्यानि द द्यका न्मा सं मौ त्र कं लो तं सवमयुम
सं: पि वे द्धनि कं र.पर इ पं तुस्व पपुगुल्मानि
जठरा एव पर्मान्सा स जं कु ष्ट प्लीह सयो [illegible] कं दू
का स स्वा सम [illegible] द ८, त्र टिव कं च गत णीद
द्रो गं च निवार येत् पु त्रयन्य त्र कां तं तरे ण
पि फ लत्रि कंनिं व पटोल मुस्ता पाठा मृतां वि
त्र कं चं द न्त्व वि डं ग मं जि ष्ठ म धूक कसारं क
चूर वां सा त वृतां हरि द्रे दुरा लभा प र्प टकं र
कां री गु लो स नं पा स क व र्म रा गं शस्य कले
षा क पि क घ्र मू लं पये षी वि ल्वं क टु जक दुम्बर
त्रा यं ति मू लं क र भ स्य र म्य पलै क मा त्राणि
म लै ष धानि षष्टिः पला नां बदि र स्य सारं व
यो र जः स्या त्पल पु गम घ [illegible] मा नर सकि टुलो
हं च तुला [illegible] त्र मा णं त त्यं च वकं क पक जीव नी यं
प्र दि प्य भांडे शालि पु गम घ शां न्त स्व यं तत येम

दंति फलात्रिफलानां स्वरसपृथक् मधुद्राक्षासवः द्राक्षा
याः पलं शतं सिताया च गुडं एकर्ष धुमूलं त
स्याद्धं स्लो हुं पुष्पधातकी १ क्रमकं बलवं
वं चाजाती पुष्पफलानि चनातुजीं तंत्रिक
टकमस्सकीकारतटकं २ भंजपलानि
दशमान्हरेत् तद्रवप्रस्तुगुएं तोयं भांडेवै
वविनिः क्षिपेत् रक्षाततेद्रूमे मध्ये तुवतु
र्दशाहिनानि वततोजातुरसं प्युद्धंद्विपेक छ
पयत्रके ८ मुद्रपिनाव तस्का द्योवह्निः प्र
ज्वालं पयहं धातसंतात अंवनेसी षगहृया
त् स [illegible] मेवततत् ५ पुनरे वचतसौ धुद्विपेक
छपयत्रके धारा द्योनिक्षिपेतस्मा मृगनाभि
मकुंकुमः द एतस्मिद्विपेद्धीमान्कांचमांडे
निधापयेत् विदिनेषुविताते भूतसंयंपले
सं रक्षपाउमध्याह्नेद्दू पलंगात्रं संध्याकाले
चतुः पलं गरिष्ठ गध माहारं भजतेयेदस्य
सेवकः वीर्यवृद्धिः प्रभवेव्वरतलं रासा
सुवरेपाभवतीहलोके तएवघ्यामनुजा
नरें द्राक्षासवं येकिल सेवयंति ९ द्रा
रिष्टः द्राक्षा तुला द्वृद्धि दोणे जलस्यापि प
चेत्स्तु धोः पाद शेषेकबायेच पूतशीतेवि
निः क्षिपेत् १ गुडस्याद्धृ तुलां तत्र त्वगेलापत्र
केसरं प्रियंगु मरिचं कृष्णाविडंगं चेतिचूर्णं

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

तिनूर्णां ते धातवो मताः तत्रादौ सुवर्णकस्यो
त्पत्ति नामलक्षणगुणा पुरानिजाश्रमस्यानां सप्त
र्षीणां जितात्मनां पत्नीं विलोक्य लावण्यलक्ष्मी
संपन्नां यौवनां कंदर्पविद्धं स्वेतसो जातवेदसं
पतितं तद्धरापृष्ठे यत्तस्माद्धेमतामगात् तत्त्रिसंवापि
भवति तद्रसेद्रस्पर्शवेधतः स्वर्णवर्णकनकं द्विरण्यहेम
हाटकं तपनीयं वलधौतं गांगेयं भर्मकार्त्तवनं चामी
करं शातकुंभं तपाकज्रस्वरं बतनत् जंबूनदं जात
रूपं माहारजतमित्यपि दाहे रक्तं सितं छेदे निकषे
कुंकुमप्रभं तारशुल्वोज्झितं स्निग्धं कोमलं गुरु हे
मसत् तत्श्वेतं कठिनं रूक्षं विवर्णं समलं दलं दा
हे छेदे सितं श्वेतं कषे त्याज्यं लघु स्फुटं दशादो
षयुतं स्वर्णं नरसेवेषु प्रशस्यते सुवर्णं शीतलं वृ
ष्यं वल्यं गुरुरसायनं स्वादु तिक्तं च तुवरं पाके
च स्वादु पिच्छलं पवित्रं बृं हणं नेत्र्यं मेधा
स्मृतिमतिप्रदं हृद्यमायुष्करं कांतिवाग्वि
शुद्धिस्थिरत्वकृत् विषद्वयं दोषोन्मादत्रिदोषज्व
र शोषजित् वलं सवीज्यं हरते नराणां रोगव्र
जं पोषयतीहकाये असौख्यकार्यं वसदासुव
र्णमसुद्धमेतन्मरणं हि कुर्यात् असम्यङ्मारितं स्व
र्णं वलं वीर्यं विनाशयेत् करोति रोगान्मृत्युं च तत
द्धन्याद्यत्नतस्ततः अथ रूपस्योत्पत्ति नामलक्ष
गुणा त्रिपुरस्य वधार्थीयनिमेषैर्विलोचने
शिवो निरीक्षयामास क्रोधेन परिपूरितः तत
स्तस्मात् मयतत्तैस्येकस्मात्द्विलोचनात् ततो रुद्रः

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

२२ समभवद्वैश्वानरस्वज्वलनद्युतिर्यादपतद्वैश्वादामु
विंदुस्तकवाम्नकात् तस्माद्रजतमुत्पन्नं मुक्तके
मिसुयोजयेत् कृत्रिमं तु भवेन्नद्धि वंगादिरं
सजोगतः रूप्यं तु रजतं तारं चंद्रकांतिसितं शुभ
गुरुस्निग्धं मृदुश्वेतं दाहछेदघनक्षमं स्वर्णाद्यं
चंद्रवत्स्वच्छं रूप्यं नवगुणं शुभं कृत्रिमंतिभित्ति
मंरक्तं पिंगदलं लघु दाहछेदघनेन क्षं रूप्यं दुष्टं
प्रकीर्तितं रूप्यं शीतकषायाम्लं स्वादुपाकरसं
सरं वयसः स्थापनं स्निग्धं लेखनं वातपित्तजित्
प्रमेहादिकरोगांश्च नाशयत्यचिरात् ध्रुवं अशुद्ध
ञ्च तारं च तारयति रोगसमग्रपारदेहस्य सौख्य
बकरं हरते पलितं च बलं विबद्धमलं हरति प्र
सह्यं तु बद्धं पुनर्नवकारं कुरुते विरायुः तारं शरी
रस्य करोति तापं विविडं वयनं यच्छति शुक्रनाशं वी
र्यं बलं हंति तनोश्च पुष्टं महागदान्पोषयति स्वशु
द्धं अथ ताम्रस्योत्पत्तिनामलक्षणगुणाउक्तं यच्छा
त्रे केशस्य पतितं धरणीतले तस्मात्ताम्रं समुत्पन्नं
मिदमाहुः पुराविदः ताम्रमौदुंबरं शुल्वं मुदवरमि
ति स्मृतं रविप्रियं म्लेच्छमुखं सूर्यपर्यायनामकं
जयाकुसुमसंकाशं स्निग्धं मृदुघनक्षमं लोह
नागोज्झितं ताम्रमारणाय प्रशस्यते कृष्णं रूक्षमति
स्वेतं चापि घनासहं लोहनागयुतं चेति शुल्वं दु
ष्टं प्रकीर्तितं ताम्रं तिक्तकषायकं समधुरं विर्यो
ष्म पाके कटु शीतपित्तकफयत्नं जठररुक्कुष्ठ
मजीर्णंतकृत्तत् रुद्धं घः परिशोधितं ज्वरहरं ॥

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

स्थौल्यापहं हृत्करं दुर्नामदवयांडुरोगशमनं
नेत्र्यं परं लेखनं अतुलं तन्नैनयति शेषमशाषधा
तून् पाकेन ली रोगान्केरोजितिविधां अग्निं हंतिको
तिकुष्टं रुजाश्च विषमज्वरकुष्ठतेवि शोषात् पाके
नहीनमिह वांस्तिविरेचनानि पको दोषेविषेता
मेवस्यभागमाएि तेष्टते दाहः स्वेदो रुचि मूर्छाल्के
दोरे को बमि [illegible] र्थमः प्रवरंगस्य नामगुणाः ८
लघूष्णं रक्तं वंतं त्रपु प्रोक्तं नयापिच नमित्यमि
खुरकं मिश्रकं वापि द्विविधं रंगमुच्यते ७ तत्र
खुरकं तत्र मिश्रकं चदितं मतं रंगलघुसरं रू
क्षं मुष्णमेहकफक्रीमीन् निहंति पांडुसश्वासं
चक्षुष्यंपित्तलं मनाक् सिंहो यथा हस्तिगणं
निहंति तथैव वंगाखिलमेहवर्गं देहस्य सौ
ख्यं प्रवलेन्द्रियत्वं नरस्य पुष्टिं विदधाति नूनं
पाकेन हीनं खलु वंगमेन कुष्ठानि गुल्मानि मा
हाविकारान् पांडुप्रमेहाबधिवातशोफान्
वला पहारं कुरु [illegible] रुतेमिमायं प्रवृषजसदना
मगुणा यसदं रंगसदृशं रीतिहेतुश्च नत्वतः
गुणाज्जसदं त्ववरं तिक्तं शीतलकफपित्तहृत्
चक्षुष्यंपरमेमेहान्पांडुश्वासंचनाशयेत् अत्र
वसीसस्योत्पत्तिनामगुणा दृष्टा भोगिस्वतोर
घ्यां वासुकिसुतमोचयेत् वीर्यंजातस्ततो ना
गः भुजंगरस्यादि सीसं रंगगुणं तेषं विशेषान्मे
हनाशनं नागस्तु नागशततुल्य बलं ददाति व्या
सर्वरोगापहोन्नणां ८

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

१८ धिं विनाशयति जीवनमातनोति वह्निं प्रदीपयति का
मबलं करोति मृत्युं विनाशयति संततसेवनतः कु
ष्ठानि गुल्मार्शसि पांडुरोगान् हंत्ययं कफरक्तविका
रकृच्छ्रं ज्वरमश्मरीशूलमंदराग्निं नाशोत्थपकः
कुरुते रोगान् ,, अथ लोहस्योत्पत्तिनामगुणाः पु
रा लोमिलदैत्यानां निहतानां सुरैर्युधि दुत्पन्ना
नि शरीरेभ्यो लोहानि विविधानि च मुंडी तीक्ष्णं
तथा कांतं भेदास्तस्य त्रयोदश मृदु कुंठं च कां
डारं त्रिविधं मुंडमुच्यते परसारं च होन्नासंता
रावर्तविडं तथा कालंलोहं गजाख्यं च षड्विधं
तीक्ष्णमुच्यते कांतलोहं च दुर्दांतं रातकं भा
मकं तथा तुंबकं द्रावकं चेति गुणस्तस्योत्त
रोत्तरा लोहे स्त्रीन् स्त्रकं तीक्ष्णं पिंडं कालायसा
यसी गुरुता दृढता क्लेदः करमंदाहकारिता
प्रश्मदोषः सदुर्गंधा दोषास्सप्तायसः स्फुटा
लोहं तिक्तं सरं शीतं मधुरं तुवरं गुरु रूक्षं व
यस्यं चक्षुष्यं लोखनं वातजान्नजयेत् लोहं
जं तु विकारं पांडुपवनं क्षीणं च विन्नामनुत्
स्थौल्यापशोथग्रहणीज्वरार्त्तिं कफजित् सोकप्र
मेहप्रणुत् गुल्मह्मीहविषापहं बलकारं
का ताजनानं सैख्यालं विरसायनं मतिस्तरं
कांत्यादिकं दर्पयत् ,, प्रन्यच्च ,, प्रायुः प्रदाता
बलवीर्यदाता नाषदं च कुष्ठामयमत्युदंभवे
त् हृद्वेगशूलौ कुरुतेश्मरीच नानारुजा
नांच तथा प्रकोपं करोति हृल्लासमष्टुद्धलो
हं लोहसाराद्धपंदमन्या अहं णीसत्तिसारकं

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

अर्द्धसर्वांगजं वातं शूलं च परिणामजं ॥ कांतस्य लक्षणं
गुणं यत्र पात्रे प्रसरति जले तैलविंदु प्रतप्ते हिंगु
र्गंधं त्यजति च निंबकल्कं तानिं वकल्कः तप्तं दु
ग्धं भवति शिखराकारकं नैव भूमिं कृष्णांगः स्या
त्सजलचणकः कांतलोहं तदुक्तं ॥ गुल्मोदरार्शः
शूलामामवातं भगंदरं कामलाशोथकुष्टा
निहन्यं कांतमयो हरेत् ॥ अथ किट्टी ध्मायमानस्य
लोहस्य मलं मंडूरमुच्यते लोहसिंहानका किट्टी
सिंहानं च निगद्यते यल्लोहं यद्गुणं प्रोक्तं तत्कि
ट्टमपि तद्गुणं ॥ अथोपधातवः सप्तोपधातवः
स्वर्णमाक्षिकं तारमाक्षिकं तु‥ कांस्यं च रीतिश्च सिं
दूरश्च शिलाजतु ॥ स्वर्णमाक्षिकं तारमाक्षिकं मा-
ख्यातं तापीजं मधुमाक्षिकं ताप्यं माक्षिकधातु
श्च स्मृतः ॥ स्वर्णमाक्षिकं स्वादु तिक्तं वृष्यं रसाय
नं चक्षुष्यं बस्तिरुक्कंठपांडु मेहविषोदरं ॥ अ
र्शः शोथविषं कं डु त्रिदोषमपि नाशयेत्
तारमाक्षिकं स्वर्णमाक्षिकवत् ॥ अथ तूतिया तुत्थं
वितुन्नकं चापि शिखिग्रीवं मयूरकं तुत्थं ता
म्रोपधातुर्हि किंचित्ताम्रेण तद्भवेत् तुत्थं क
टुकं क्षारं कषायं वामकं लघुः चक्षुष्यं वि
षकंडूघ्नं खर्परं चापि तद्गुणं ॥ अथ कांस्य ता
म्रत्रपुजमाख्यातं कांस्यं घोषं च कंसकं उपधा
तुर्भवेत्कांस्यं द्वयोस्तरणरंगयोः कांसस्य गु

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

२९ णाद्वेयास्वयोनिशाजनैः कास्यं कषायं तिक्तोष्णं ले
खनं विशदं सरं गुरु नेत्रहितं रूक्षं कफपित्तहरं
अथ पीतलं पित्तलं चारकूटे स्यादारो रीतिश्च कथ्य
ते राजरीति ब्रह्मरीति कपिला पिंगला पिच रीति
र पुष्पधातुः स्यात् ताम्रस्य यशदस्य च रीतिका
युगलरूक्षतिक्तं च लवणं रसे शोधितं पांडुरो
गघ्नं कृमिघ्नं नातिलेखनं अथ सिंदूरं सिंदूरं रक्त
रेणुश्च नागगर्भश्च सीसजं सिंदूरस्तूष्णं विसर्प
कुष्ठकंडूविषापहं अथ शिलाजतूत्पत्ति नाम
लक्षणगुण निदाघघर्मसंतप्ता धातुसारं धा
राधराः नियांसवत्प्रमुंचंति तच्छिलाजतु की
र्तितं सौवर्णं राजतं ताम्रमायसं तच्चतुर्विधं
शिलाजं चाद्रिजं तु च शैलनिर्यास इत्यपि गै
रेयमश्मजं वापि गिरिजं शैलधातुजं शिलाजं
कटुतिक्तोष्णं कटुपाकं रसायनं छेदयोगव
हं तत्तिक्त कफमेहाश्मशर्कराः मूत्रकृच्छ्रक्षयं
श्वासं वातास्रार्शांसि पांडुतां अपस्मारं तथो
न्मादं शोथकुष्ठोदरकृमीन् सौवर्णं तु जया
पुष्पवर्णं भवेत् विपाके कटुकं शीतसर्वं
मधुरं कटुपाकि च राजतं पांडुरं शीतं कटुकं
स्वादुपाकि च ॥ ताम्रं मयूरकंठाभं तीक्ष्ण
मुष्णं च जायते लोहं जटायुपक्षाभं तत्ति
क्तं लवणं भवेत् विपाके कटुकं शीतं सर्वश्रे
ष्ठमुदाहृतं अथ रसः तत्र रसस्य निरुक्तिः रसा

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

यन्नार्थिभिर्लौकिके पारदो रस्यते यतः त
तो रस इति प्रोक्तः सर्वधातुरितिस्मृतः
प्रत्यक्षपारदस्योत्पत्तिर्निर्मलत्वं गुणा
शिवांगात्प्रच्युतं रेतः पतितं धरणीतले
तद्देहसारजातत्वाच्छुक्लमच्छमभूत्ततत्
क्षेत्रभेदेन विज्ञेयं शिववीर्यं चतुर्विधं श्वेतंर
क्तं तथा पीतं कृष्णं तत्तु भवेत्क्रमात् ब्रा
ह्मणः क्षत्रियो वैश्यः शूद्रस्य खलु जातितः
श्वेतं शस्तं रुजां नाशे रक्तं किल रसायने धा
तुवादे च तत्पीतं खेगतौ कृष्णमेव च पारदो
रस धातुश्च रसेंद्रश्च महारसः चपलः शि
ववीर्यं तु रसः सूतः शिवाह्वयाः पारदः ष
ड्रसः स्निग्धः दोषघ्नो रसायनः योगवाही
महावृष्यः सदा दृष्टिः बलप्रदः सर्वामयहरः
प्रोक्ताविशेषात्सर्वकुष्ठनुत् स्वस्थो रसो भ
वेद्ब्रह्मा बद्धो देवो जनार्दनः रंजितः क्रा
मितश्चापि साक्षाद्देवो महेश्वरः साक्षाद्देवत्रय
रूपायकौः भुवि नृणां पंचमुद्रमुक्तो मूर्छितो मूर्छि
तविग्रहो नादकृतां दत्पुत्रके प्राणिनां वंधं
प्राप्य सुरासुरेंद्रविजितो यः खेगतिं प्रापयेत्
सोयं पातु परोपकारचतुरः श्रीसूतराजोज
गत् ॥ यदा यदा भाद्रति शुद्धसूतकः तदा तदा
सेवतवामलोचनां यथा यथा सेवतवामलो

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

२९ १ ३ चनोजयातथासर्पाश्वैतिकंचुकी किंका
थैः कपित्तैः किमंबुनिवृत्तैः किंवाशिदान्तैर्भ
नेकिंवास्तुग्रविभीषणैः किमपरैरस्येक
पादैरपि तैलानिर्ज्जितसर्वभेषजगणः प्रागलब्धयज्ञः
स्वादेकायदिसन्निपातसमनः स्वामीरसोमेरवः किंचित्फल
पहोवदवैद्यराजायतेभूषितसविधिस्य: नवेतियोवे
रसराजसेवांकारूणपकर्तिसकथंलभेत: वक्ष्यरोगस्याो
चोगस्तेनैवसद्ययोजिन ॥ रसेश्रेहतिनारोगनरकुं
जरवाजिनां ॥ मलंविबंबद्धिभिद्ध्नवा मलंनैस
र्गिकंदोषमुशंतिपारदे उपाधिजौद्वौत्रपुना
गयोगजौ दोषोरसेंद्रकथितौ मुनीश्वरैः मले
नमूर्छांमरणंविषेणदाहोग्निनाकष्टतरः शरी
रे ॥ देहस्यजाड्यंगिरिणासदास्याद्यांचल्यता
वीर्यहृतस्त्रपुस्तां वंगेनकुष्ठंभुजगेनदंडोम
वेदतोसौपरिसोधनीयः पर्पटीपटलीभेदी
दुर्गंधोसंधिविग्रही प्राद्रावीचल्लघुद्रावीस
प्तैताः कंचुकामताः घृष्टंश्लिष्टंमंडूकसुतिरे
वच ॥ कंपोनिष्कंपवेतिपंचवेस्यारपतास्य
व ॥ कारुणपुंजदरमीशरूपंसाक्षाद्रसेंद्र
प्रचितंएधिवां ॥ योवानजानातिरसेंद्रक
र्मसोस्यांपृथिव्यांचकपंडितवैद्य ॥ स्वेदन
मर्दनमूर्छास्थापनपातनरोधानियमस्तदी
पनगगनग्रासप्रमाण मणचारणाविधानं
च ॥ गर्भद्रुतिवाह्यद्रुतिजारणरसजसारणं
चैव ॥ क्रामणवेधौभक्षणमष्टादशाधेनिर

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

॥

सकर्म्मकं कंचुकैरभियुतं हि सूतकं देहकर्म्मि
णि प्रमुंचते हि यः ब्रह्म हा स च नरो हि पुष्टधीः
पूर्वमाषितमिदं मुनीश्वरैः काव्य एणास्वपु
राण दीविकथा वारांगना इवः या पुनः संकरी
विद्या गुप्ता कुलवधूरिव अन्यत्र संस्कार
हीनं खलु सूतराजयः सेवते तस्य करोवा
धां देहस्य नाशं विदधाति नूनं कष्टाश्च रो
गान् जनयेन्नराणां अथोपरसानां लक्षणं
गुणाश्च गंधोहि गु ल समन्ताल कशिलाः
स्रोतांजनं टंकणं राजावर्त्तं च चुंबकौ स्फटि
कया शंखः ख टी गौरिकं कासीसं रसकं कप
र्दसिकता ॥ बोलश्चकंकुष्टकं सौराष्ट्री च म
ता अमी उपरसाः सूतस्य किंचिद्गुणैः तत्ता
दृशि गुलस्य नामलक्षणगुणाश्च इंगुलं द
रदं म्लेच्छं हिंगुलं चूर्णपारदं देरदं त्रिविधः
प्रोक्तश्च र्म्मारः शुकतुंडकः हंसपादस्तृती
यः स्यात् गुणवानुत्तरं चर्म्मारः शुक्लवर्णः स्या
त्सपीतः शुकतुंडकः जपाकुसुमसंका
शो हंसपादो महोत्तमः तिक्तं कषायं कटु हिं
गुलं स्यान्नेत्रामयघ्नं कफपित्तहारी ॥ हृ
ल्लासकुष्ठज्वरकामलांश्च प्लीहाममवातौ च
गरं निहंति ॥ उद्धीपेत नयुक्त्यात्तु उमरूपं त्र
पातित ओं गुलं तस्य सत्वं तु शुद्धमेव न रोग

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

२९ ३१ येत॥ अथ गंधकस्योत्पत्तिनामलक्षणगुणा
श्र॥ श्वेतद्वीपे पुरा देव्याः क्रीडंत्याः रजसा प्लु
तं॥ दुकूलं तेन वस्त्रेण स्नातायाः क्षीरनीर
धौ॥ प्रसृतं यद्रजस्तस्मात् गंधकः समजायत
गंधको गंधिकश्चापि गंधपाषाण इत्यपि॥
सौगंधिकश्च कथितो बलिर्बलद सोपि च॥
चतुर्द्धा गंधकः प्रोक्तो रक्तः पीतः सितः र
क्तो हेमक्रियासूक्तः पीतश्चैव रसायने व्र
णादिलेपने श्वेतः कृष्णः श्रेष्ठः सुदुर्लभः॥ ग
धकः कटुकस्तिक्तो वीर्योष्णस्तुवरः सरः पि
त्तलः कटुकः पाके कंडूवीसर्पजंतुजित्
हंति कुष्ठक्षयप्लीहकफवातान् रसाय
नः॥ अशोधितो गंधिक एव कुष्ठं करोति
तापं विषमं शरीरे सौख्यं च रूपं च बलं त
थौजः॥ शुक्रं निहंत्याशु करोति चैवं॥ अथ
भ्रकस्योत्पत्तिनामलक्षणगुणाः॥ पुरा वधा
य वृत्रस्य वज्रिणा वज्रमुद्यतं॥ तेस्फुलिंगा
स्तस्य गगने परिसर्पिता तेनिपेतुर्घनध्वा
नि शिखरेषु महीभृतां॥ तेभ्य एव समुत्पन्नं
तत्तद्गिरिषु चाभ्रकं॥ तद्वज्रं वज्रजातत्वा
दभ्रं तु स्तनरवोद्भवात्॥ गगनात्स्खलि
तं यस्मात् गगनं च ततो मतं॥ विप्रक्षत्रिय

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

विद्रुद्रुमो दाभ्रस्य चतुर्विधो॥ क्रमेणैव
सितं रक्तं पीतं कृष्णं च वर्णतः प्रशस्यते सि
तं जो देहे रक्तं तु रसायने॥ पीतं हेमनि कृष्णं
तु गदेषुड्त पेपि च पिनाकं दर्दुरं नागं व
ज्रं चेति चतुर्विधं मुञ्चत्यग्नौ विनिःक्षिप्तं पिना
कं चलोऽभ्रयं॥ अज्ञानाद्भक्षणं तस्य महाकु
ष्ठप्रदायकं दर्दुरं त्वग्निनिक्षिप्तं कुरुते दर्दु
रध्वनिं॥ गालकान्यह्रणः कृत्वाः सम्यमृत्यु
प्रदायकः नागं तु नागवद्वह्नौ फूत्कारं प
रिमुञ्चति॥ तद्भक्षितमवश्यं तु विदधाति भ
गंदरं वज्रं तु वज्रवत्तिष्ठेत्तप्तोऽग्नौ विकृतिं व्र
जेत्॥ सर्वाभ्रेषु वरं वज्रं व्याधिवार्धकामृ
त्युहृत् अभ्रकं कषायं मधुरं सुशीतमायुः
करं धातुविवर्द्धनं च॥ हन्यात्त्रिदोषं व्रणमे
हकुष्ठप्लीहोदरं ग्रंथिविषकृमिघ्न॥ रोगा
न्हंति दृढयत्युवपुर्वीर्यवृद्धिं विधत्ते तारुण्या
ढ्यं रमयति शतं योषितां नित्यमेव दीर्घा
युष्मान् जनयति सुतान् विक्रमैः सिंहतुल्या
न्मृत्युभीतिं हरति सततं सेव्यमानं मृताभ्रं
वयःस्तंभकारी जरामृत्युहारी वलारोग्य
धारी महाकुष्ठहारी मनस्तम्भकः सर्व
योगेषु योज्यः सदा सूतराजस्य वीर्येण तुल्यं

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

निहंति वह्निं कुरुते क्षमीश्च च्छिन्नत्रिवंत्राणि वर्मि
कं ऐतिच्चरार्त्तिसार ग्रहणी प्रमेह मूलारुचि श्वा
समयकृमं तालनामलदृणगुण हरिता
लं तु तालं स्याद्दालं तालकमेवापि हरितालं
द्विधा प्रोक्तं पत्राख्यं पिंडसंज्ञकं तयोराद्यं
गुणे श्रेष्ठं ततो हीनगुणं परं स्वर्णवर्णं गुरु
स्निग्धं सपत्रं चाभ्रपत्रवत् पत्राख्यं तालकं
विद्यात् गुणाढ्यं तद्रसायनं निःपत्रं पिंडस
दृशं स्वल्पसत्त्वं तथा गुरु स्त्रीपुष्पहारकं
स्वल्पगुणं तत्पिंडतालकं हरितालं कटुस्नि
ग्धं कषायोष्णं हरेद्विषं कंडूकुष्ठास्यरोगास्र
रक्तपित्तकफव्रणान् हरति च हरितालं चा
रुतां देहजातां सूजति च बद्धतापं संगसंको
च पीडा वितरति कफवातौ कुष्ठरोगं विदध्या
दिदमसितमशुद्धं मारितं चाप्यसम्यक् मन
शिला नाम गुणा मनःशिला मनोगुप्ता मनो
ह्वा नागजिह्विका नैपाली कुनटी गोला शिल्पा
दिव्यौषधिः स्मृता मनःशिला गुर्वी वर्णी सरोष्णा
लेखनी कटुः तिक्ता स्निग्धा विषश्वासकास
भूतकफास्रहृत् मनःशिला मंदबलं करो
ति जंतुं ध्रुवं शोधनमंतरेण मलानुबंध
किलमूत्ररोधं जनन शर्करं ह्रीकृच्छ्रगदं च
कुर्यात् सुरमानाम प्रांजन यामुनाचा

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

पिकपोतांजनमित्यपि ॥ तत्तु स्रोतोंजनं कृष्णं सौ-
वीरं श्वेतमीरितं ॥ वल्मीकशिखराकारं भिन्नमं-
जनसन्निभं । घृष्टं गैरिककाकारमेतत्स्रोतोंज-
नं स्मृतं ॥ सौवीरं तत्तु पांडुरं स्रोतोंजनं स्मृतं
स्वादु चक्षुष्यं कफपित्तनुत् कषायं लेखनं स्निग्धं
ग्राहि छर्दिविषापहं ॥ फिटकरी नाम गुण स्फटि-
कातु कषोष्णा वातपित्तकफव्रणनुन् निहंति
श्वित्रविसर्पान् योनिसंकोचकारिणी ॥ गेरू स्वव
र्ण गेरू नाम गैरिकं रक्तधातुश्च गैरेयं गिरिजं
तथा स्ववर्णगैरिकं चान्यत्ततो रक्ततरं हि तत्
गैरिकद्वितयं स्निग्धं मधुरं तुवरं हिमं चक्षुष्यं
दाहपित्तास्रकफहिक्काविषापहं ॥ ख्रपखप
री प्रा तुत्थभेद कर्परी तुत्थकं तुत्थादन्यत्तद्र-
लु सकं स्मृतं ॥ ये गुणास्तुत्थके प्रोक्तास्ते गुणा रस-
के स्मृताः ॥ कासीस नाम कासीसं धातुकासीसं
पांशुकासीसमित्यपि ॥ तदेव किंचित्पीतं तु पु-
ष्पकासीसमुच्यते ॥ कासीसमम्लमुष्णं च तिक्तं च
च तुवरं केश्यं नेत्रकंडूविषप्रणुत् ॥ कंकुष्ठ
निलद गुण हिमवत्पादशिखरे कंकुष्ठमुपजा-
यते ॥ तत्रैकं नलिकाख्यं स्यात्तदन्यद्रेणुकं स्मृतं
पीतप्रभं गुरु स्निग्धं श्रेष्ठं कंकुष्ठमादिमं स्या-
मं पीतं लघु त्यक्तसत्वं नेष्टं रेचनं तिक्तं कटूष्णं
वर्णकारकं कृमिशोथोदराध्मानगुल्मना-
हकफापहं ॥ पूर्वरत्नस्यानिरुक्तेध नार्थिरेज
नाः सर्वे रसतैस्मिन्न नीनयेत ॥ ततो रत्नाभ्मितं

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

३२ प्रोक्तं शाबू शास्त्रविशारदैः॥ अपरत्नस्य नामानि
स्वरूपणं रक्तं क्लीवे मणिः पुंसि स्त्रियामपि निगद्य
ते॥ तत्तु पाणीमदोसि मुक्तादिवत्तु दृश्यते रत्ना
नां निरूपणं रत्नं गारुत्मतं पुष्परागो माणिक्य
मेव च॥ इंद्रनी[illegible] गोमेदस्तथा वैदूर्यमित्यपि
मौक्तिकं विद्रुमश्चेति रत्नान्युक्तानि वै नव॥ अथ
हीरकस्य नामलक्षणगुणाः हीरकः पुंसि वज्रो
स्त्री चंद्रो मणिवरश्च सः स तु श्वेतः स्मृतो वि
प्रो लोहितः क्षत्रियो मतः पीतो वैश्यः सि
तः शूद्रश्च तु वर्णात्मकश्च सः रसायने मतो
विप्रः सर्वसिद्धिप्रदायकं॥ क्षत्रियो व्याधिविध्वं
सजरामृत्युहरं परं॥ वैश्यो धनप्रकः प्रोक्तः
पादे तु एषदार्ढ्यकृत्॥ शूद्रो नाशयति व्याधी
न्॥ वयःस्तंभं करोति च॥ पुंस्त्री नपुंसकाश्चेते
लक्षणीयाः निलक्षणैः॥ सुवृत्ताः फलसंपूर्णास्ते
जोयुक्ता बृहत्तराः॥ पुरुषास्ते समाख्याता रेखा
बिंदुविवर्जितं रेखाबिंदुसमायुक्ताः षड्स्रास्ते स्त्रि
यः स्मृताः॥ त्रिकोणाश्च सुदीर्घाश्च ते विज्ञेया न
पुंसकाः॥ नपुंस्युः पुरुषाः श्रेष्ठा रसबंधनका
रिणः॥ स्त्रियः कुर्वंति कायस्य कांति स्त्रीणां सुखप्र
दा॥ नपुंसकास्तु वीर्याः स्युरकामाः सत्ववर्जिता
स्त्रियः स्त्रीभ्यः प्रदातव्याः क्लीवः क्लीवे प्रयोजये
त्॥ सर्वेभ्यः सर्वदा देयाः पुरुषाः वीर्यवर्द्धनाः
प्रणम्य कुंकुमस्ते वज्रे कुष्ठपापविनाशना॥ पां
डुत्वं पंगुरुत्वं च तस्मात् संशोध्य मारयेत्

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

गुणाश्चायुः पुष्टिं बलं वीर्यं वर्णं सुखं करोतीति च से
वितं सर्वरोगघ्नं मतं वज्रं नसंशयः ॥ अथ हरिन्मणेः
यथा इति लोके तस्य नामानि गारुत्मतं मरकतं स
श्मगर्भो हरिन्मणिः ॥ अथ माणिक्या इति लोके तस्य ना
मानि माणिक्यं पद्मरागः स्याच्छोणरत्नं च लोहि
तं ॥ पुष्परागस्य नामानि पुष्परागो मञ्जुमणिः
स्याद्वाचस्पतिवल्लभः ॥ अथ नीलगोमेदयोर्ना
मानि नीलं तथेन्द्रनीलं च गोमेद पीतं रत्नकं ॥ अ
थ वैदूर्यं वैदूर्यं दूरजं रत्नं स्यात्केतुग्रहवल्लभा
अथ मौक्तिकस्य नामानि मौक्तिकं शौक्तिकं मुक्ता
तथा मुक्ताफलं च तत् ॥ शुक्तिः शंखो गजः क्रोडः
फणी मत्स्यश्च दर्दुरः वेणुरेते समाख्याता स्त
ते मौक्तिकयोनयः मौक्तिकं शीतलं वृष्यं च
क्षुष्यं बलपुष्टिदं ॥ अथ प्रवालस्य नामानि पुं
सि क्लीबे प्रवालः स्यात् सुमाने व तु विद्रुमः
तैस समाख्याता स्तते मौक्तिकयोनयः मौ
क्तिकं शीतलं वृष्यं च क्षु र त्नानि लदितानि
सुवर्णादुराणि मराणि च चतुष्यानि वशीता
नि विषघ्नानि घृतानि च ॥ मंगल्यानि माना
तानि ग्रहदोषहराणि च ॥ अथोपरत्नानि
रूपाणं उपरत्नानि काचश्च कर्पूराश्मा
तथैव च ॥ मुक्ता शुक्तिस्तथा शंखं इत्यादी
नि बहून्यपि इति धातुक्रिया नवलघुज

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA

मृगदर्पितः [illegible] श्रीकहनामाद्रिजल्पतुवे
एसतां मते न पर मानं [illegible] न वैश्ये न वैविह्नमं
डलसंतु देवि रचिते श्री नामरत्नाकरे वर्गोयं
कनकादिकः बलकरो हृदः सिता म्रोदिम
वालुकः घनसारं श्चन्द्रनामादि मारवाः स्फ
टिकोटमः कर्पूरः शीतलो हृप्य-वत्तु प्यसो
षणोलघुः सुराभमंधुरसिक्तः कफपित्त
विषापहः दाहतृष्णास्य वैरस्य मेदो दौर्गं
ध्य नाशनः कर्पूरोद्विविधः प्रोक्तः पक्काप
क्वप्रभेदनः पक्कात्कर्पूरतः प्राहुरपक्कं
गुणवत्तरं चीनीयाककर्पूर चीनाकः संज्ञः क
र्पूरः कफदो यकरः स्मृतः॥ कुष्टकंडूवमि [illegible] त
रःशक्ति क्तरसपबसः पननामगुणां तांबू
लवली [illegible] तांबूली भोगिनी नागवल्लरी॥ तां
बूलं विशदं चांती दीर्ग्ध अंतिक्ष केसरं॥ वक्त्र
श्लेष्मास्यदौर्गंध्य मलवातश्रमापहं॥ कस्तू
रीनामगुणा मृगनाभि मृगमदो वेधमुख्या
सहस्रभित्॥ मृगांडजाच मार्जारी कस्तूरी
गंधचेलिका॥ कामरूपोद्भवा कृष्णा नैपाली
नीलवर्णयुक्॥ का [illegible] श्मीरी कपिलछाया
कस्तूरी त्रिविधा मता॥ कामरूपोद्भवा श्रेष्ठा नै
पाली मध्यमा मवेत्॥ काश्मीर देश सं
भूता कस्तूरी अधमा मता॥ कस्तूरिकाक

CC-0. Gurukul Kangri University Haridwar Collection. Digitized by S3 Foundation USA